

ingenium laudamus artificis, nec sanus profecto haberetur inter homines, qui horologium ex fortuito concursu rotarum, aut templum ex cæca lapidum, calcis lignorumque conge-
 stione, aut picturam ex confusa colorum appositione sine ullo consilio prodiisse. Præterea usum ipsum intelligentiæ in entibus rationalibus ex ordine præcipue comperimus. Unde enim, quæso, sanos a mente feriatis, sobrios ab ebriis distinguimus, nisi ex eo quod primi quidem ordinate, alii autem nullo ordine et loquantur, et opeantur? (1).

Accedit et illa ratio, quod opus ordinatum causam habere debeat, eamque proportionatam. Atqui causa ordinis proportionata non est nisi ens intelligens. Nam causa, ut nunc supponimus, vel est per se et ex intentione operans, vel per accidens seu casu et præter intentionem operans. Jam vero causa ordinis proportionata non est causa per accidens, sed causa per se et ex intentione operans. Et ratio est quia indoles ordinis est uniformitas et constantia, qua plura secundum aliquem peculiarem finem vel rationem uniformiter disponuntur, ut ex supra dictis patet. Atqui indoles causæ per se operantis est etiam constantia et uniformitas in operando; quæ autem casu nulloque consilio fiunt, neque constantiam habent neque uniformitatem, sed raro ac varie fiunt, prout notum omnibus est atque compertum. Ergo causa ordinis debet esse per se et ex intentione operans. Nunc autem causa per se et ex intentione operans duplicis generis esse potest: vel enim ipsa sibi certum ac determinatum ordinem præfigit et exequitur, vel solum ex necessitate quadam et naturali conditione ordinate operatur. Si ordinis causa sit primi generis habemus intentum, nempe quod causa ordinis sit ens intelligens. Si autem causa ordinis sit alterius generis, prout accidit in causis naturalibus, constanter ordinatissimeque effectus suos edentibus, etiam tandem fatendum est ordinis hujusmodi causam esse intelligentem. Etenim si intentio et directio ordinis in hujusmodi causis proxime in naturali earum dispositione sita est, ad causam superiorem revocanda ulterius est, unde

(1) Cfr. Tongiorgi, *Instit. philos., Ontolog.*, lib. 3, cap. 4, art. 2, n. 391.

suam illæ sortitæ sunt naturalem dispositionem. Quæro, ergo num causa illa superior cum inferioribus causis tales dispositiones naturales indidit ordinem per ipsas obtinendum tamquam finem intenderet, an vero e converso et ipsa operabatur cæca naturæ necessitate. Si primum dicas, habeo intentum: sin alterum, redibit argumentum, donec ad ens intelligens perveniamus (1).

Probatio hæc magis dilatanda et exponenda est, cum de ordinis mundani causa sermo erit, clariusque intelligetur cum veritas causarum finalium demonstrabitur. Nunc unum tantum juvat addere, quod alii quoque notare hic solent, videlicet ex hac assertionem facile innotescere, cur tantopere rationi nostræ placeat ordo, quem ubicumque videt, approbat, miratur, delectatur. Nam quævis facultas complacet in opere suo, tamquam parens in filiis; at ordo rationis opus est.

ARTICULUS VII.

De Pulchritudine.

177. Nihil forte notius ac familiarius est hominibus pulchritudine, quam sapientes æque ac indocti, senes et pueri, viri fœminæque laudant, mirantur, ubique requirunt; at quod omnes, audito nomine pulchritudinis, sentiunt atque intelligunt, id verbis explicare, opus sane arduum est et salebrosum. Illud tamen objecta, quæ pulchra passim ab omnibus dicuntur, memoria repetenti statim occurrit, ea quæ tactu, vel odoratu, olfactuve percipiuntur, grata quidem dici, pulchra tamen minime vocari; neque enim ullus proprie loquendo pulchros nominat sapes, vel odores, vel tactiles qualitates, sicut pulchros e converso dicimus colores et concentus musicos, pulchra ea, quæ phantasia contemplatur, et per artes liberales in speciosissimis operibus exprimenda proponit, pulchra denique multa immaterialia, quæ solo percipiuntur intellectu. Id jam diu notaverit Aquinas hisce verbis: *Illi sensus præcipue respiciunt pulchrum, qui maxime cognoscitvi sunt, scilicet visus et auditus, rationi deservientes:*

Objecta odoratus, olfactus ac tactu pulchra non dicuntur,

sicut dicuntur objecta visus, auditus, imaginationis et intellectus:

(1) Cfr. Tongiorgi, loc. cit., num. 392 seqq., ubi fusiùs hæc declarantur; cl. Schiffrini, *Princip. Philosoph., Philos. prim.*, thes. 8.

dicimus enim pulchra visibilia et pulchros sonos; in sensibilibus autem aliorum sensuum non utimur nomine pulchritudinis, non enim dicimus pulchros sapesores aut pulchros odores (1). Pulchrum itaque nihil est ex eo solum, quod habeat aliquid perceptibile per sensum olfactus, gustus, et tactus; quidquid sit, utrum rei pulchrae decor accedere possit etiam ex eo, quod suave oleat, vel dulce sapiat, vel tactum demulceat (2); sed debet esse objectum, quod a potentiis maxime cognoscitivis apprehendatur, nempe aut a solo intellectu, aut ab imaginatione aut a visu et auditu, qui sunt sensus omnium maxime immateriales, et consequenter maxime cognoscitivi. Visus enim cum ad suum objectum apprehendendum non egeat contactu illius materiali ac physico, minus quam alii sensus patitur ab objecto proprio, quemadmodum latius explicandum erit in Psychologia; post visum sequitur in perfectione auditus, reliqui autem sunt valde materiales parumque rerum cognoscitivi. Caeterum quamquam isti sensus objecta pulchra percipiant, iudicium tamen pulchritudinis ad solum intellectum spectat. Idque vel haec sola ratio convincit, quod bruta cum res pulchras percipiunt, nullo externo signo manifestant se huiusmodi perfectionis notitiam habere, nec aliud in rebus pulchris, sicut etiam in turpibus, requirunt, praeterquam quod aut bene sapiant, et commoditati propriaeque conservationi serviant. Enim vero quis unquam vidit brutum ad aspectum rei pulchrae consistere, ut speciem illius contempletur? (3). Quae autem aliqui auctores de quibusdam animalibus scripsere, quae suavitate musicorum concentuum mirifice allicerentur, aut sunt poetica figmenta, aut non satis probant illa revera pulchritudinis cognoscendae capacia esse, cum potissimum videamus passim perfectissima quoque bruta animalia vel exquisitissimis numeris musicis minime commoveri.

Age vero non omnia quae a praedictis facultatibus percipiuntur, pulchra dicuntur esse, verum sunt multa, quae deformia turpiaque vocantur: quid ergo est speciale in pulchris, quod in aliis objectis desideratur? Nempe pulchra

atque adeo pulchrum est objectum perceptibile ab intellectu et sensibus maxime omnium immaterialibus;

non tamen videtur nisi ab intellectu.

Definitio pulchri

- (1) S. Thom., 1. 2., quaest. 27, art. 1, ad 3.um
- (2) Cfr. P. Alois. Taparelli, *Ragioni del Bello*, n. 6, seqq.
- (3) Cfr. Cicero, *de Offic.*, lib. 1, cap. 4, n. 14.

visa vel apprehensa placent, foeda displicent, eorumque contemplationem asperratur ac fastidit animus. Pulchra ergo si a posteriori describere velis, recte dixeris cum Angelico ea esse, *quae visa placent* (1); ubi nomine *visionis* intellige generatim *cognitionem*, ut complecti sub se descriptio possit non solum pulchritudinem visibilibus, sed eam etiam, quae in sonis et entibus immaterialibus reperitur: vel si mavis, pulchrum est id, *cujus ipsa apprehensio placet* (2). Haec descriptio communissima est inter Scholasticos, eademque placuit etiam Leibnitio (3); nec video, quid aptius ad rem per se satis perspicuam declarandam minusque controversiis obnoxiam afferri queat. Est enim hic pulchritudinis manifestissimus effectus, ut cognita placeat, ut sola sui consideratione contemplantem oblectet, ac suavissima jucunditate afficiat. Revoca in mentem, quid tibi accidit, si quando vidisti pulcherrimam aliquam tabulam pictam, vel statuam, vel templum insigne, vel campum arboribus consitum variisque floribus ridens: harum rerum solus aspectus placet, curas dissipat omnes, animumque parissima voluptate recreat. Hic porro complacentiae jucunditatisque affectus longe diversus ab eo est, quem realis possessio alicujus boni gignit in animo. Ad illam enim pulchritudinis propriam suavitatem jucunditatemve sentiendam, nihil omnino interest, sitne tuum vel alienum id, quod intueris; non enim gaudes de ipsa rei possessione, sicut gaudet dominus aurifodinae vel ditissimi thesauri, sed de consideratione objecti, cujus sola contemplatio, semota quavis alia ratione, animum suavitate perfundit.

Quare suavitas haec animique voluptas confundenda non est cum illa quiete, quam experimur obtenta re aliqua, quam vehementer cupiebamus, ac sollicitè querebamus, quemadmodum gaudet Mathematicus soluto problemate, cujus investigatio diu torserat ingenium: huiusmodi enim quies et voluptas oritur ex eo solum, quod satis desiderio animi factum est possessione boni, quo carebamus. Nec vero putandum est voluptatem propriam pulchritudinis esse voluptatem illam organicam gratiae cujusdam impressionis, quam visio

a posteriori

declaratur.

Voluptas, quam gignit pulchritudo, non confundenda est cum impressione grata organi.

- (1) S. Thom., 1. p., quaest. 5, art. 4 ad 1.um
- (2) S. Thom., 1. 2., quaest. 27, art. 1 ad 3.um
- (3) Apud Caesar. Baldinotti, *Metaph. gener.*, n. 276.

vel auditio pulchri objecti subjective spectata gignat in organo, sed complacentiam et oblectationem, quæ rei pulchræ apprehensionem consequitur. Quod ut facilius intelligas, revoca in mentem, quæ in Logica docuimus de duplici sensationis consideratione, prout subjective vel objective spectatur: sensatio subjective spectata, est affectio quædam animi grata vel ingrata, objective autem spectata, est notitia rei. Nam dum per sensus aliquid cognoscimus, simul ipsum organum sentiens exercendo et recipiendo in se actum suum, certo quodam modo voluptate vel dolore afficitur: ut cum quis tangit ferrum ignitum, præterquam quod corporis alicujus extranei præsentiam experitur, ingrattissimam in se sentit combustionis impressionem, gratam vero, qui columnam marmoream vel auream apprime levigatam contertatur. Atque idem evidentissime locum habet, cum cibos gustamus vel odores olfacimus. At in visu et auditu, qui sunt cæteris sensibus immaterialiores minusque ab objecto patiuntur, vix plerumque subjectivam illam et organicam impressionem sentimus, sed notitiam dumtaxat objecti advertimus, quandoque tamen visio et auditio organicam impressionem manifeste perceptibilem comitem habent, ut cum ægrotant oculi, vel sub luce maligna vel circa visibile nimis lucidum conjiciuntur, itemque aures ingens aliquis strepitus vel horronus fragor percillit. Itaque cum pulchra dicuntur ea, quæ visa placent, vel quæ contemplantem oblectant, non est id intelligendum de voluptate organica, quæ organum ipsum demulceat, dum pulchrum objectum percipit, sed de suavitate ac delectatione, quæ apprehensionem ac notitiam rei pulchræ consequatur in animo. Patet id primo, quia sæpe voluptas illa non est partus cognitionis sensitivæ, ut patet in apprehensione objecti spiritualis, quæ profecto esse organica nequit. Deinde quia organica affectio eadem videtur esse in objectis pulchris ac fœdis, dummodo sub eodem gradu lucis, eademque organi subjectiva dispositione percipiantur, nec fere adverti solet in visione et auditione, ut experientia ipsa evidentissime constat. Quis enimvero est, qui audiens suavissimos concentus vel videns pulcherri- ma objecta, attendat ad aliquam subjectivam hujusmodi titillationem, quæ organa oculorum vel aurium afficiat? Denique

si voluptas propria pulchri foret organica, illa profecto forent pulchriora objecta, quæ majorem gignunt in organo voluptatem, nempe odores, sapes, tactiles qualitates. Atqui nulla in hisce rebus inest ex communi hominum sensu pulchritudo. Quamobrem amandandum procul est commentum materialistarum, ac nominatim Edmundi Burke (1), qui minime veritus est asserere, «pulchritudinem, saltem plerumque esse peculiarem corporum proprietatem, quæ modo *mechanico* mediis sensibus agunt in animum» eamque proprietatem aliud non esse præter insitam quibusdam corporibus «vim laxandi partes solidas corporeæ machinæ subjecti sentientis, ac dilatandi emolliendique fibras organorum sensibilitatis, ita ut facilius eliciant suas operationes absque ulla defatigatione» (2).

178. Jam dicendum est de variis pulchritudinis generibus. Alla enim est *increata*, quæ propria est entis increati, alia *creata*, quæ in rebus creatis reperitur. Alia *idealis*, alia *realis*: hæc est pulchritudo prout a parte rei inest extra mentem; idealis vero est illa, quæ mente fingitur, et conflatur in archetypa idea tamquam exemplar, ad cujus imitationem aliquid fiat. Pulchritudinem idealem effingunt pœtæ, pictores, et reliqui artifices, respectu operum, quæ ad eximiam suam præstantiam admirationem intuituum extorquent; Deus vero ideas rerum omnium creatarum habet, *pulchrum pulcherrimum ipse mundum mente gerens similique ab imagine formans* (3). Realis pulchritudo dispescitur in *naturalem et artificialem*; hæc propria est operum arte factorum, illa entium

Pulchritudo
increata et
creata:
idealis et realis;

naturalis
et artificialis

(1) Apud P. Jos. Jungman. *La Belleza y las Bellas Artes.* por José ungman. *Sacerdote de la Comp.ª de Jesus, Iraducida directamente del alemán por D. Juan M. Orti y Lara*, n. 40, p. 99. Madrid 1882.

(2) «Burke... crece deber concluir que la belleza, por lo menos en la mayor parte de los casos, es una propiedad de los cuerpos que por un modo mecánico obran sobre el alma mediante los sentidos, y que todo el influjo de esa propiedad se reduce á relajar las partes sólidas de nuestra máquina, á dilatar y ablandar las fibras de los órganos de la sensibilidad, de suerte que con mayor facilidad se ejerciten sin experimentar cansancio». (Burke, *Investigaciones filosóficas sobre el origen de nuestras ideas acerca de la belleza y del sublime*, p. III, sec. 12, apud Jungman, loc cit. Cfr. n. 86, pág. 210-220).

(3) Bœtius, de *Consolatione Philosophiæ*.

naturalium. Quare omnis pulchritudo realis, sola excepta pulchritudine naturæ divinæ, effectus est pulchritudinis idealis, quia nempe naturalis dirigitur, ac pendet a sola idea divina, quæ respectu totius naturæ se habet, sicut ars respectu opificii sui; artificialis autem dirigitur et pendet etiam ab idea creati artificis. Cæterum pulchritudo idealis perfectior reali solet esse, quia exemplaris idea fere nequit in tota sua perfectione exprimi, vel ex defectu artificis, vel ex conditione materiæ, vel ex aliis impedimentis.

sensibilis vel
materialis
et intellectualis
vel spiritualis,

Pulchritudo potest dividi in *sensibilem* vel *materiale*m vel etiam *physicam* et *intellectualem* vel *spiritualem*: spiritualis est propria rerum, quæ sola mente percipiuntur, sensibilis autem est pulchritudo illorum objectorum, quæ sensu quoque percipiuntur, nempe visu vel auditu vel etiam imaginatione, nam jam inde ab initio notavimus objecta cæterorum sensuum pulchri nomen ac dignitatem minime obtinere. Pulchritudo denique spiritualis, quæ tantum superat sensibilem, quantum eminet supra corpus spiritus, distribui potest in pure *naturalem* vel *physicam* et *mora*lem; illa sita est in præstantia naturalium perfectionum, quæ naturam immaterialem ornant, moralis autem in virtutibus, quæ sunt excellentissimum decus et ornamentum entis rationalis. Pulchritudo sensibilis, eaque potissimum quæ corpori humano inest, vana et fallax dicitur, immo et contemnenda, non solum quia longe distat a spirituali et morali, sed etiam quia fluxa est atque caduca et lubrica, et concupiscentiæ igniculos accendit, atque adeo immensa excitat turpis amoris incendia, hominemque ad innumera pertrahit vere brutalia et nefanda peccata.

naturalis et
moralis.

Pulchritudo
corporea cur
vana dicitur.

Objecta quaedam
pulchra
indicantur

Inter pulchra spiritualia et moralia eminet in primis Deus, qui est sanctissimus et pulcherrimus, immo et ipsa sanctitas et pulchritudo, quia est actus omnis perfectionis cum summa identitate ac simplicitate, unde omnis perfectio et pulchritudo in omnes alias res derivat, non solum tamquam a causa efficiente, sed etiam tamquam ab exemplari, cum sit immensum *pelagus pulchritudinis* (1) et inexhaustum exemplar, quod res omnes creatæ pro modulo sue gestiunt

(1) Alcinoüs, de *Doctrina Platonis*, cap. 10.

imitari; cujus visio in cælis nunquam satiat, sed immetata jucunditate perfundit animum, unoque in obtutu defixas perpetuo tenet beatorum mentes. At inter divinas Personas pulchrum est per appropriationem Verbum increatum (1), *lumen de lumine, splendor gloriæ Patris et figura substantiæ ejus* (2), *speciosior sole et super omnem dispositionem stellarum* (3), *candor lucis æternæ et speculum sine macula Dei majestatis et imago bonitatis illius* (4). Pulcher deinde Christus Dominus, *speciosus forma præ filiis hominum* (5), pulcher in natura, decorus in gratia, in cujus vultu *majestas æternitatis radiabat* (6), *pulcher in cælo, pulcher in terra, pulcher in utero, pulcher in manibus parentum, pulcher in miraculis, pulcher in flagellis, pulcher invitans ad vitam, pulcher non curans mortem, pulcher deponens animum, pulcher recipiens, pulcher in ligno, pulcher in sepulchro, pulcher in cælo, pulcher in intellectu* (7).

Pulchra Beatissima Virgo Maria, potissimum animo et mente ob eximiam morum innocentiam, virginitatem conjunctam cum maternitate, humilitatem ac cæterarum virtutum perpetua et insignia exempla, ac denique ob immensus, quibus a Deo est decorata, gratiæ thesauros.

Pulchri etiam sunt spiritus, pulcher animus humanus ex insita sibi naturæ præstantia, pulchrior, si scientiæ ornamentum accedat, at pulcherrimus, si morum innocentia, si virtutum honore præcellat, si divinæ gratiæ splendore refulgeat: hinc est, quod aspectus viri sancti, etiam dum omnibus ærumnis et calamitatibus hujus vitæ opprimitur, atque in medio squalore corporisque cruciatibus languet, incredibilem soleat excitare admirationem.

(1) Vide S. Thom., 1. p., quest. 39, art. 8; 1 dist. 31, quest. 2, art. 1; S. Bonavent. 1.º dist. 31, art. 1, quest. 3.

(2) *Hebr.*, cap. 1, v. 3.

(3) *Sapient.*, cap. 7, v. 29.

(4) *Sapient.*, cap. 7, v. 26.

(5) *Psal.*, 44, v. 3.

(6) S. Hieron. in *Matt.*, cap. 9.

(7) S. August., in *Psal.* 44. Vide egregium tractatum de *Pulchritudine Dei* a P. Joanne Eusebio Nieremberg hispanice conscriptum.

Sensibilis pulchritudinis passim occurrunt exempla in sole, luna, montibus, campis, hortis, floribus multisque animantibus et hominibus: in operibus vero artis templa, palatia, statuae, picturae, concentus musici, innumeros ad se rapiunt undique homines flagrantissima videndi audiendique cupiditate permotos. In signis tamen et imaginibus notandum est, duplicem inesse posse pulchritudinem, alteram rei repraesentatae, alteram ipsius repraesentationis atque expressionis; et haec secunda praecipua est in illis, nam non raro prima abest in statu pictis tabulis, et in ipsa poësi, quae tamen mirum in modum delectant animos, et insignis pulchritudinis laude celebrantur, scilicet ob perfectissimam cum suo exemplari similitudinem. Unde videmus, inquit S. Thomas, quod aliqua imago dicitur esse pulchra, si perfecte repraesentet rem, quamvis turpem (1).

In quo consistat
pulchritudo
quoad rem
ipsam.

179. Jam si quid sit illud, unde res pulchra dicitur, placidamque illam in animo gignit jucunditatem aspectus illius, definire velis, multa de hac controversia docuere et veteres et recentiores auctores, quorum sententias ac doctrinas fuse et erudite, more suo descripsit cl. Marcellinus Menendez Pelayo (2). Et quamquam variant hominum iudicia, aliaque alios, sive ex educatione, sive ex assuetudine, sive etiam ex indole animi, magis delectent, sunt tamen quaedam dotes in objectis pulchris, quae generatim placent omnibus, quaeque habenda proinde sunt tamquam causae pulchritudinis. Tota vero difficultas est in seligendis iis, quae in omni re pulchra reperiuntur, et sine quibus nihil vocari pulchrum potest, ut exinde una simplex formula colligatur adaequatam exhibens pulchritudinis definitionem.

Fundamentum
pulchritudinis
veritas et
honestas.

In primis itaque supponenda est in pulchro, quod ente rationali dignum sit, veritas et honestas; cum enim inhonestum rationali repugnet, placere nequit intellectui recte ordinato; itemque cum ratio ad veritatem nata sit, nullam in re falsa reperit delectationem. Hinc est, quod poësis,

(1) S. Thom., 1 p., quaest. 39, art. 8, *Quantum vero ad secundum*. Cfr. S. Bonavent., 1.º dist. 31, art. 1, quaest. 3. In solut. difficult.

(2) *Historia de las ideas estéticas en España por el Dr. D. Marcellino Menéndez y Pelayo...* Madrid 1883-1888.

cujus finis est placere pulchritudinem exprimendo, verisimilitudinem in iis ipsi, quae fingit, religiosissime sectari debeat. Nam falsum et inhonestum solum per accidens placere potest, videlicet ratione ignorantiae, vel ratione pravorum affectuum morumque, qui rationis lumen obnubilant, hominemque ad belluarum, quae caeno voluntatur, spurcissimisque delectantur sordibus, conditionem deprimunt. Supponit praeterea pulchritudo integritatem in objecto (1) et justam magnitudinem (2); quae enim diminuta sunt, vel truncata hoc ipso turpia sunt (3). Finge tibi speciosissimam faciem; si nasum reseces vel eruas oculum, totam illam praestantissimam formam foedasti (4). *Brevis autem statura homines venusti ac lepidi sunt quidem illi, aptaque membrorum convenientia et proportione praediti, sed pulchri non sunt* (5). «Unde Martialis irridet Cottam illo carmine: *Bellus homo et magnus vis idem, Cotta videri*; quippe bellum seu venustum esse pumilionum hominum pusillarumque rerum est» (6). Res ergo pulchra veritatem habeat, honestatem, integritatem justamque magnitudinem, oportet. Sed haec sola minime sufficiunt ad pulchritudinem constituendam. Quid ergo praeterea requiritur?

Elementa
pulchritudinis
integritas et justa
magnitudo,

Communissima est gravissimorum scriptorum sententia varietatem cum unitate, ordinem, congruentiam partium vel proportionem, splendorem et claritatem assignantium tamquam dotes rem pulchram reddentes, fontesque, unde jucundissima illa fluit voluptas, quae animos perfundit pulchritudinem contemplantium (7). Hisce dotibus quidam addunt

varietas cum
unitate,

(1) S. Thom., 1 p., quaest. 39, art. 8. Vide etiam S. Augustinum, de *Genes. contr. Manich.*, lib. 2, cap. 21, n. 32.

(2) Aristot., lib. 4. *Ethico.*, cap. 3.

(3) S. Thom., loc. cit.

(4) *In specie hominis, si unum radatur supercilium, quam pro modo nihil corpori, et quam multum detrahitur pulchritudini quoniam non mole constat, sed parilitate ac dimensione membrorum*. (S. August. De *Civitate Dei*, lib. 11, cap. 22).

(5) Arist., loc. cit. Cfr. S. Thom., lib. 4 *Ethico.*, lect. 8, par. 4, 1.º dist. 31, quaest. 2, art. 1.

(6) Card. Aguirre, *Philosophia moralis, Ethica*, lib. 4, cap. 3., n. 7.

(7) Vide S. Franciscum Salesium, de *Amore Dei*, lib. 1., cap. 1. Nieremberg, de *La hermosura de Dios*, lib. 1., cap. 8 seqq. Taparelli,

motum et vivacitatem vel imitationem vitæ, regularitatem, immo et immobilitatem ac perennitatem aliaque id genus, quæ haud incommode revocari fortasse possunt vel ad proportionem, vel ad splendorem et claritatem. Varietas certe sæpissime splendet in rebus pulchris et mirifice intuentes delectat in pratis, hortis, montibus, vallibus, aliisque id genus; non tamen varietas sola sine aliqua unitate, saltem ordinis, ea enim est conditio nostri intellectus, ut amet multitudinem ad unitatem redigere; quare et scientias cum suis conclusionibus ad principia, et multitudinem effectuum ad primas causas, individuorumque innumeram varietatem ad suas species et genera, vel ad aliquam certe ordinis unitatem revocat; unde turba incondita rerum diversarum sine aliquo ordine atque unitate placere rationi nequit. Verum neque e converso nimia unitas vel uniformitas vel regularitas sine varietate magnam affert voluptatem, sed potius fastidium ac tædium. Nota tamen non raro res occurrere pulchras et magnopere placentes, quæ in speciem quidem simplices sunt, sed menti obijciuntur aliarum rerum, sive affinium sive oppositarum, ad quas respectum aliquem habent, stipatæ rationibus, quarum complexus jucundissimam in animo parit delectationem. Unde etiam fieri potest, ut res, quæ uni pulchra non videtur, alteri, qui melius illam cognoscit, vel plures in ejus consideratione rationes harmonice consertas invenit, videatur pulcherrima.

ordo,

Ordo etiam fecundissimum est pulchritudinis elementum, ut experientia cuique notum est in pluribus corporeis objectis, quæ pulchra unanimi consensu dicuntur. Ordo vero in primis in morali pulchritudine cernitur; quid enim vero magis ordinatum viro honesto, qui tenet locum suum, facultatibus suis et potentiis utitur, prout uti debet, officiaque servat omnia, quibus vel erga Deum vel erga alios vel erga seipsum devinctur? Sicut e converso peccatum omne deordinatio aliqua est. Quin etiam in ipso Deo quantumvis simplicissimo considerari potest ordo præstantissimus, quamvis

Ragioni del bello, paragr. 3; Pianciani, *Nuovi saggi filosofici, Osservazioni in torno al bello*, p. 173 seqq.; Jungman, *La bellezza y las bellas artes*, tom. 1.º, n. 32 seqq.; Vallet, *L'idee du Beau*; aliosque apud Marcellinum Menendez Pelayo. Op. cit.

aliter sentire videatur cl. P. Gustavus Lahousse (1), ob eamque causam minus sibi placere ostendat Augustinianam definitionem, qua pulchritudo dicitur *splendor ordinis* (2). Est enim in primis admirabilis ordo proportioque inter divinas Personas earumque processiones, quemadmodum fuse ac pulcherrime persequitur P. Eusebius Nieremberg (3); et est etiam ordo et proportio ineffabilis inter attributa et opera divina, licet enim attributa absoluta re non differant inter se neque a natura divina, ratione tamen distinguuntur et ordinatissima deprehenduntur in illa sua varietate rationum, quam habent in mente nostra (4). Et hisce præoccupata manent, quæ in contrarium a claro illo scriptore deprimuntur. Ne tamen putes quemvis ordinem sufficere ad pulchritudinem constituendam; si enim sit uniformis nullaque varietate contextus, nullam pulchri speciem videbitur præ se ferre: e converso summo placet in rebus corporeis ordo symmetricus, et harmonicus. Ordo ac dispositio symmetrica exurgit ex coaptatione partium æqualium, sed oppositarum: ut si corpus hominis, vel aliorum animalium a summo ad imum in duas æquales partes per mediam frontem dividas, partes hujusmodi sunt symmetricæ, quia æqualis quidem sunt mensuræ, sed inverso modo dispositæ. Ordo vel dispositio harmonica constat ex dissimilibus ita collocatis, ut se mutuo temperent et compleant. Talis est v. g. musicus concentus et variorum in tabulis distributio colorum (5).

ordo
symmetricus

et harmonicus:

proportio vel
partium
congruentia,

Jam quid dicam de proportione? Hoc nomine comprehendendi possunt etiam, quæcumque ordine continentur, ordo enim in ordinatis mutuam proportionem atque habitudinem

(1) *Ontologia*, n. 783.(2) S. August., *de Vera relig.*, cap. 4. n. 77.(3) *De la hermosura de Dios*, lib. 1. cap. 9.(4) Cfr. S. Thom., *Opusc. de Pulchro et Bono*, paragr. *Deinde dicit quod in causa: Ad primum igitur dicendum*, pag. 567-68; Hoc opusculum primum Neapoli typis vulgatum est anno 1869 a cl. Doctore Petro Ant. Uccelli, et reperitur ad calcem voluminis 111 Opusculorum S. Thomæ, quæ ann. 1886 edita sunt Tiferi Tiberni a cl. P. Michæle De Maria, S. J. qua editione utar, quotiescumque opusculum istud laudabo.(5) Tongiorgi, *Ontologia*, n. 398-399; Sylvius in 1.^{am} part., quest. 5, art. 4.

supponit: adque adeo quæ de ordine modò diximus, ea fere dicta intellige de proportione, cujus nomine intelligitur partium *consonantia* (1), vel *congruentia* (2), vel *paritas* (3), vel harmonia vel concinnitas partium membrorumve, quatenus apte inter se cohæreant, et alia aliis compleantur. Cæterum latissime patet hic proportio, uberrimumque fontem præbet voluptatis: quæ forte causa est, cur ubicumque Doctor Angelicus pulchritudinis rationem investigat, nunquam proportionem prætermittat. Ea enim reperitur non solum generatim in corporibus pulchris, ac nominatim in humano, in musicis concentibus, in tabulis pictis ac delineatis, in operibus architectonicis cæterisque artefactis, ac demum in pulchritudine morali, verum in multis etiam aliis rebus. Metaphorarum ac generatim totius sermonis figurati pulchritudo, si res bene pendatur, non aliunde enasci videtur, quam ex proportione et analogia imaginum ac similitudinum, quibus res illustratur. Proportioni tribuendum est etiam id, quod superius notavimus de signis et imaginibus, ut nempe pulcherrimæ esse possint, quamvis turpe exemplar exhibeant, quia si turpe exemplar vividissime verissimeque representent, adest perfectissima proportio inter representationem ac rem representatam, quæ vehementer placet; non enim tunc obtutus mentis in sola imagine sistit, sed ad objectum expressum per illam simulfertur, et utriusque percepta similitudine delectatur. Ideo etiam ex partibus, quæ singillatim nullam pulchritudinis laudem merentur, speciosus sæpe complexus existit; membris vero pulchris longe major in complexione gratia aere-scit (4). Atque ut nimius non sim, ad proportionem equidem revocarem saltem plerumque pulchritudinem, quam alii ex motu et imitatione vel adumbratione vitæ derivant, quia nempe hæc menti exhibent analogiam et proportionem

(1) Eamdem sæpe meminit S. Augustinus, ut v. g. *de Civit. Dei*, lib. 11, cap. 22; *de vera Religione*, cap. 32 et 40, n. 74; *Epist.* 3, (al. 151 ad Nebrid.), n. 4.

(2) S. August., *epist.* 3 (al. 151 ad Nebrid.), n. 4.

(3) S. August., *de Vera Relig.*, cap. 40, n. 74; *de Civit. Dei*, lib. 11, cap. 22.

(4) Vide S. August., *De Genes. contr. Manich.*, lib. 1, cap. 21.

rerum inter se diversarum: sic flumen per medios campos præterfluens vel monte præceps decurrens pulchram tibi speciem præbet immanis anguis, qui longissimis sinibus serpens in mare abdere se festinat.

Denique splendor vel claritas non lumen solum complectitur, sed nitorem etiam, quo pulchra renident objecta, nam *quæ habent colorem nitidum, pulchra esse dicuntur* (1): quare non ideo tantum ad pulchritudinem constituendam concurrunt, quia res manifestat et distincte intuendas proponit, sed præterea quia nescio quem decoris et gratiæ salem eisdem aspergit, immo etiam iis ipsis, quæ pulchra non sunt, speciem quamdam ac venustatem addit. Cogita v. g. quid accidat æri rudi vel argento vel auro cæterisque metallis situ vel squalore sordidis, cum lævigantur. Quanto vero decore honestentur sol, luna, stellæ, lumina micantia, et cæteri colores, cæci dumtaxat ignorant. Ideo Platoni tribuitur, aut certe Platoniorum est, definitio illa, qua pulchrum dicitur *splendor veri*, et ex doctrina S. Augustini pulchritudo describitur *splendor ordinis* (2), et a S. Thoma *resplendentia formæ coloris supra membra proportionata* (3) vel *resplendentia formæ super partes materiæ proportionatas* (4). Et quamvis prima descriptionum harum aliquantulum confusa nec satis definita videatur, omnes tamen tres ostendunt, quantæ sint fulgoris vel claritatis partes in constituenda pulchritudine. Hanc eandem claritatem junctam cum ordine singularumque partium concinnitate puto rationem esse, cur certa scripta, descriptiones, tractatus, orationesve pulchræ dicantur, quia nempe eo rem ordine proponunt, eaque vi et perspicuitate illustrant, ut quasi clarissimis radiis splendens oculis appareat.

Nihil de cæteris, quæ quidam scriptores, recensent, pulchritudinis elementis addendum censeo; regularitas enim facile ad proportionem revocatur. De imitatione vitæ nuper aliquid inuimus; de immobilitate autem ac perennitate

(1) S. Thom., 1.ª p., quæst. 39, art. 8.

(2) Vide S. August., *de Vera relig.*, cap. 41, n. 77. Illa tamen verba S. Augustino adscripta in laudato loco non reperiuntur.

(3) S. Thom., *Opusc. de Pulchro et Bello*, paragr. *Circa secundum sic proceditur*, Solutio, pág. 565 edition. cit.

(4) S. Thom., *ib.*, pág. 566.

splendor vel
claritas.

simile iudicium esse ferendum puto. Nimirum hæ solæ ac singillatim spectatæ nullam videntur exhibere pulchritudinem; et quotiescumque specialem objectis pulchritudinem addunt, facile deprehenditur proportio, cui proinde tamquam causæ adscribi potest. Sic placent profecto in magnificis templis ingentes columnæ, quæ stabili sua mole immobilitatem præseferunt ac diuturnitatem, quasi æternitatis vestigium atque adumbrationem quamdam; verum illico patent in huiusmodi columnis manifestissimæ proportionem earumdem tum in seipsis ratione propriæ figuræ ac voluminis, tum cum aliis templi partibus, tum denique cum cæteris rebus, quarum ideas menti representant.

Maneat ergo ad pulchritudinem habendam præter honestatem ac veritatem concurrere integritatem et justam magnitudinem varietatem cum unitate, ordinem, proportionem et claritatem vel splendorem. Verum honestas et veritas potius, quam pulchritudinem ipsam constituant, præsupponenda sunt ad eandem tamquam fundamenta. Ordinem vero jam monuimus ad proportionem revocari, et idipsum dici potest relate ad varietatem temperatam cum unitate, siquidem huiusmodi varietas ordinem proportionemque importat, et proportio etiam ipsa, ut voluptatem afferat varietatem includat, necesse est (1). Quare S. Thomas, et multi cum ipso Scholastici, hæc ad pulchritudinem requirunt: integritatem in justa magnitudine, proportionem et claritatem. *Ad pulchritudinem tria requiruntur*, inquit Angelicus, *primo quidem integritas sive perfectio, quæ enim diminuta sunt, hoc ipso turpia sunt, et debita proportio sive consonantia, et item claritas, unde quæ habent colorem nitidum, pulchra esse dicuntur* (2). Et alibi: *Ad rationem pulchritudinis duo concurrunt secundum Dionysium* (3), *scilicet consonantia et claritas. Dicit enim, quod Deus est causa omnis pulchritudinis, in quantum est causa consonantiæ et claritatis, sicut dicimus homines pulchros, qui habent membra proportionata et splendentem colorem. His duobus*

(1) Cfr. S. Thom., Opusc. de Pulchro et Bono, paragr. Deinde ponit quartam conditionem. Ad secundum., pag. 572.

(2) S. Thom., 1. p., quest. 39, art. 8.

(3) De divin. Nomin., cap. 4.

Unde pulchritudo multa in integritate justæ magnitudinis, proportionem et claritate reponitur.

addit tertium Philosophus (1), *ubi dicit, quod pulchritudo non est, nisi in magno corpore; unde parvi homines possunt dici commensurati et formosi, sed non pulchri* (2).

Verum quia justa magnitudo non videtur formaliter pulchritudinem constituere, sed tantum illam a venustate secernit, et integritas etiam vel non constituit pulchritudinem, vel jam in proportionem subauditur, siquidem quæ mutila sunt, eo ipso debita proportione carent; ideo alias S. Thomas solam meminit proportionem cum claritate (3). *Sicut accipi potest*, inquit, *ex verbis Dionysii* (4) *ad rationem pulchri sive decori, concurrit et claritas et debita proportio. Dicit enim quod Deus dicitur pulcher, sicut universorum consonantia et claritatis causa. Unde pulchritudo corporis in hoc consistit, quod homo habeat membra corporis proportionata cum quadam debiti coloris claritate. Et similiter pulchritudo spiritualis in hoc consistit, quod conversatio hominis sive actio ejus sit bene proportionata secundum spiritualem rationis claritatem* (5). Quibus similia non semel alibi repetit (6). Eandem doctrinam continet definitio illa dudum a S. Augustino tradita: *Quid est corporis pulchritudo? Congruentia partium cum quadam coloris suavitate* (7). Hæc autem duo ita existimat necessaria S. Doctor, ut altero deficiente, deficiat pulchritudo: *Dicendum*, inquit, *quod sicut ad pulchritudinem corporis requiritur, quod sit proportio debita membrorum, et quod color*

(1) Lib. 4 Ethicor., cap. 3.

(2) S. Thom., 1. dist. 31, quest. 2, art. 1. Cfr. Suarez, de Incarnat., disp. 32, sect. 2, n. 4.

(3) S. Thom., in 1. p., quest. 5., art. 4 ad 1.^{am} solam nominat proportionem debitam; tamen non excludit claritatem.

(4) De divin. Nomin., cap. 4.

(5) S. Thom., 2. 2., quest. 145, art. 2.

(6) Vide 2. 2., quest. 180, art. 2 ad 3.^{am} Opusc. de Pulchro et Bono, paragr. Circa secundum sic proceditur, solutio, pag. 565; et paragr. Deinde ponit tertiam conditionem, solutio, pag. 571 etc.

(7) S. August., Epist. 3. (al. 151 ad Nebrid), n. 4. Cfr. de vera Religione, cap. 40. Quibus similia sunt illa Tulli Ciceronis: *Sicut corporis est quadam apta figura membrorum cum coloris quadam suavitate, eaque dicitur pulchritudo; sic in animo opinionum iudiciorumque æquabilitas et constantia cum firmitate quadam et stabilitate virtutem subsequens, aut virtutis vim ipsam continens, pulchritudo vocatur*. Cicero, Tuscul. Quest. 4, c. 13., n. 31.

supersplendeat eis, quorum si altera deesset, non esset pulchrum corpus: ita ad rationem universalis pulchritudinis exigitur proportio aliquarum ad invicem vel partium, vel principiorum, vel quorumcumque, quibus supersplendeat claritas formæ (1). Et paulo ante scripserat his duobus, proportionem videlicet et claritate, compleri rationem pulchritudinis (2), ex qua doctrina infert lumen vel splendorem a pulchro distingui, quia quamvis lumen sit de essentia pulchri, tamen pulchrum addit super lumen specificam differentiam, per quam diversificatur ab ipso. Lumen enim non dicit nisi emissionem radii a fonte luminis, pulchrum vero dicit splendorem ipsius super partes materiæ proportionatas (3). Cæterum docet S. Thomas proportionem et claritatem inter se ita se habere, ut ad rationem pulchritudinis concurrat consonantia, seu proportio, sicut subjectum, et claritas sicut essentia ejus (4).

Itaque secundum hanc doctrinam, pulchritudo, si definitionem ejusdem a priori desideres, apte describi poterit cum S. Augustino congruentia partium cum quadam coloris suavitate, vel splendor ordinis; aut cum S. Thoma splendor formæ super partes subjecti proportionatas aut super diversas vires vel actiones. Quæ definitio reddit rationem effectus illius notissimi, per quem superius descripsimus pulchrum dicentes esse id, cujus ipsa apprehensio placet. Nam similitudo est causa amoris, ut probat S. Thomas (5), et quisque amat partus suos. Atqui ordo et proportio sunt rationis vel intelligentiæ effectus, ut superius ostendimus, atque adeo similes et cognatæ eidem. Itemque ratio analogiam habet cum lumine et claritate, quia quamvis lux primo dicatur de luce corporea, postea vero extenditur ad significandum quidquid manifestat, ac nota reddit objecta (6), unde et lumen rationis

(1) S. Thom., Opusc. cit., paragr. Dubitatur autem hic de hac secunda conditione, pag. 570.

(2) Ibid., Deinde ponit secundam conditionem.

(3) Ibid., Deinde ponit quartam conditionem, ad primum pag. 572.

(4) S. Thom., ibid. Dubitatur autem hic, Ad primum igitur dicendum.

(5) 1. 2, quæst. 27, art. 1. Cfr. P. Greg. Valentia, In 1.um 2.um, disp. 3, quæst. 2, punct. 2.

(6) Vide S. Thom., 1 p., quæst. 67, art. 1.

Definitio
pulchritudinis
a priori
secundum
hactenus exposi-
tam doctrinam

ex qua
ratio reditur, cur
pulchra visa
placeant.

dicitur. Ergo nihil mirum, si ratio vel intellectus proportionem et claritatem, nempe pulchritudinem detegens in rebus, jucundissime oblectetur (1).

180. Et hæc quidem doctrina satis communis est inter Scholasticos gravioreque Philosophos. Quamquam autem dubium nullum est, quominus quæ claritate ac proportionem prædita sunt, pulchritudine commendentur, non tamen æque certum videtur vicissim, pulchritudinem esse non posse ubicumque duo hæc, proportio et claritas, simul conjuncta non reperiantur. Non enim desunt objecta, quæ pulchra vulgo dicuntur ab omnibus, veluti sol, luna, lux, certi colores ac voces etc., in quibus tamen nulla detegi videtur partium proportio vel consonantia. Ergo sola claritas rei vel excellens quidam splendor sufficit ad pulchritudinem constituendam, atque adeo definitio nuper allata pulchritudinis non convenit omni definito. Simili etiam modo argui posset ex opposito claritatem, ubi adest egregia partium proportio, prorsus necessariam non esse ad habendam pulchritudinem. Nam quædam cernuntur figuræ et opera architectonica, quæ quamvis nullo nitore vel colorum lucisve splendore illustrentur, non desinunt tamen vehementer placere intuentibus. An non pulchræ sunt imagines ab insignibus artificibus carbone adumbratæ, vel templa quædam nulla quidem lapidum nitore aut claritate insignia, verum ob aptissimam membrorum linearumque proportionem nunquam satis laudanda? Ergo ad rationem pulchritudinis alterutrum sufficere posse videtur, vel egregia proportio, vel insignis splendor claritatis.

Altera pars hujus difficultatis, quæ proportionem respicit, non video quomodo repelli possit, nisi dicatur nomine claritatis in definitione pulchritudinis non necessario intelligendum esse specialem aliquem pulchræ rei nitorem aut splendorem, sed sufficientem luminis copiam, quæ illam visibilem reddat secundum omnes suas partes concinne inter se coherentes; vel nisi negetur templis hujusmodi ullam inesse laudem pulchritudinis; cujus responsonis utrumque membrum aliis judicandum relinquo. Cæterum non puto

Num ad
pulchrum obje-
ctum
constituendum
ita necessarius
sit complexus
proportionis et
claritatis, ut non
sufficiat sola
proportio solæ
claritas.

(1) Cfr. S. Thom., 1 p., quæst. 5, art. 4 ad 1.um; 2. 2., quæst. 180, art. 2 ad 3.um

claritatem requirere ad rem pulchram habendam eos, quorum hæc est pulchritudinis celeberrima definitio: *unitas in multitudine et varietate* (1). Immo neque Aristoteles ipse videtur claritatem ad pulchritudinem prorsus necessariam dixisse, cum hæc scripsit: *Pulchrum et animal et omnem rem, quæ ex quibusdam composita est, non solum hæc ordinata habere oportet, verum etiam esse magnam, sed non quomodolibet, nam pulchrum in magnitudine et ordine consistit* (2).

Prima item pars difficultatis enodari nequit, nisi vel negando pulchrum esse solem, lucem cæteraque alia objecta, vel assignando in illis aliquam proportionem partium, quæ pulchritudinis rationem compleat, adjuncta claritati. Equidem persuadere mihi nequeo, solem, lunam, colores singillatim sumptos, vocesve simplices, laudari ob membrorum, quibus coalescant, proportionem. Solem vero aut lunam lucemve pulchra esse, non ausim negare; cum id passim omnium sermone usurpari videam, cum sapissime a pœtis rerum illarum pulchritudo celebretur, quodque magis est, ab ipsis Sacris Litteris laudetur et ad commendandam illustrandam ipsius Dei et aliarum rerum eximiam pulchritudinem adducatur. Quid autem dicam de colore v. g. lucis electricæ aliorumque luminum suavissimis ac jucundissimis fulgoribus suffusorum, quorum aspectu nemo est, qui non delectetur, nemo, qui non illico sponte: *Quam pulchrum id est*, exclamet? In musicis etiam numeris non solum laudamus concentum ipsum; sed singulas quoque voces, v. g. puerorum, et quorundam hominum et instrumentorum, cum speciali suavitate commendantur, pulcherrimas dicere solemus. Itaque quamvis objecta hæc, si apte cum aliis rebus conjungantur, complexionem multo pulchriorem efficere possint; videntur tamen etiam singillatim sumpta sua non carere pulchritudine. Et ita revera sentiunt plures apud Menendez Pelayo et Jungman (3), in quibus, ut alios taceam, numerantur S. Basilii (4) et P. Nieremberg (5). Hæc difficultas

(1) Vide Tongiorgi, *Ontologia*, n. 397. Cfr. Piaciani, loc. cit., p. 166.

(2) Aristot., *Poetic.*, cap. 5.

(3) *Oper. cit.* n. 34 et 41.

(4) *In Hexæm.* homil. 2.

(5) *De la Hermosura de Dios*, lib. 1. cap. 16.

diu torsit intellectum meum, neque ullam hactenus reperi responsonem, quæ mihi satisfaciat; solaque me tenet S. Thomæ auctoritas, ne penitus eidem succumbam. Itaque rem in medio relinquo, nec ignorantiam imbecillitatemque meam profiteri erubescam; ac dum argumentum sapientioribus explicandum propono, descriptionem pulchritudinis initio traditam atque omnium consensione firmatam, iterum hic commendandam existimo.

181. Et hæc sufficiant de ratione pulchritudinis, ex quibus illud concludes; 2) pulchritudinem non esse aliquid pure subjectivum, quemadmodum multi cum Kantio (1) absurde comminiscuntur. Causa enim voluptatis, quam animo ingerit rei pulchræ aspectus vel contemplatio, non in ipso animo esse potest, sed ex objecto repetenda est. Secus enim cur non placent nec pulchresse dicuntur nisi res, quæ vel proportionem vel claritate cæterisque modo expositis dotibus comendantur? Quod si neges hæc in rebus ipsis inesse, profecto communi hominum sensui et sermoni contradices, nec vitare idealismum poteris.

Patet etiam β) aliud esse verum et aliud pulchrum; quamvis enim pulchritudo veritatem supponat, nihilominus sola veritatis ad pulchram rem efficiendam non sufficit. Quot enimvero sunt veritates, quarum contemplatio nullam in animo gignat voluptatem, sed magis e converso tristitiam et amaritudinem? Quis est qui audiens vel cogitans *nihil posse simul esse et non esse, totum esse majus sua parte, duo et tria facere quinque*, aliaque id genus innumera, quæ quidem verissima sunt, vel umbram pulchritudinis in ejusmodi enuntiationibus deprehendat.

182 γ) Non æque tamen videtur convenire inter omnes, num idem sint pulchrum et bonum. Unum idemque hæc esse videtur sensisse vulgatus Dionysius Areopagita (2) et Platonicus (3), quibus etiam hac in parte putant quidam

(1) *Critic. ration.*, vol. 1.

(2) *De Divin. Nomin.*, cap. 4. S. Bonaventura tamen (1.^a dist. 21, art. 1, quæst. 3, fin) contendit Dionysium re duntaxat unum, non vero ratione, voluisse pulchrum et bonum.

(3) Vide apud Card. Aguirre, *Disputationes Ethicæ de virtutibus et vitiis*, disp. 2, quæst. 1, sect. 3, n. 21.

Pulchritudo non est aliquid pure subjectivum.

Discrimen pulchri a vero.

Quid differat pulchrum a bono. Sententia eorum

qui duo
hæc
identificant.

S. Augustinum fuisse, cum scripsit pulchrum esse amabile, nihilque amari nisi pulchrum (1). Eademque doctrinam videtur probatam velle P. Josephus Jungman, cum ostendere fuisse conatur pulchrum esse amabile amore perfecto benevolentiae, nihilque esse amabile nisi pulchrum, et benevolentiae amorem esse effectum immediatum et proximum, quem aspectus rei pulchræ gignit in nobis (2); moxque rationem pulchri reponit in amabilitate rei, vel in ea proprietate, qua res nostram benevolentiam excitat, nam proprietates hæc pulchritudinis, dum amorem intuentium extorquet, est ratio, inquit, cur in apprehendendo objecto pulchro, spiritualem in animo voluptatem experiamur (3); vel si mavis pulchritudo est intrinseca rei bonitas excitans amorem vel complacentiam spiritus, quatenus eo ipso quod complacentiam huiusmodi excitat, est quoque ratio voluptatis, quam animus in contemplanda re pulchra sentit (4). Ex quo concludit pulchritudinem non dici relate ad intelligentiam, sed relate ad voluntatem (5). Agnoscit quidem prædictus scriptor discrimen inter bonitatem intrinsecam et pulchritudinem, quale est inter rationem et rationatum, inter fundamentum et rem fundatam, quia bonitas intrinseca quatenus talis terminat amorem benevolentiae, at *quatenus pulchra* addit aliquid exinde consequens, nempe quod ex eo ipso quod terminet amorem, capax sit etiam excitandi iucunditatem vel delectationem illam, quam res pulchra in animis contemplantium parit (6). Nihilominus pulchrum converti putat cum bono, ut non solum omne pulchrum sit bonum, verum etiam omne bonum sit pulchrum; nihilque sit in rerum natura, quod suam non habeat pulchritudinem, utpote quæ est notio transcendentalis et commune attributum entis (7).

Sententia
S. Thomæ

Aliam tamen esse puto sententiam S. Thomæ ac Scholasticorum, apud quos nullum reperi doctrinæ huiusmodi

(1) Vide v. g. *Enarrat. in Psalm. 64.* n. 8; *Confess.*, lib. 4, cap. 13, n. 20; lib. 10, cap. 27; de *Musica*, lib. 6, cap. 13, n. 38.

(2) *Op. cit.*, n. 15 seqq.

(3) *Ibid.*, n. 49.

(4) *Ibid.*, n. 50.

(5) *Ibid.* n. 51, et n. 15.

(6) *Ibid.*, n. 51.

(7) *Ibid.*, n. 61.

vestigium. Quotquot enim legere potui, solo excepto Bartholomæo Mastrio, cum de attributis entis loquuntur, vel de bonitate, silent penitus de pulchritudine: id quod fieri non potuisset, si aut omne ens pulchrum esse putassent, aut bonitatem cum pulchritudine permiscuissent. Solum video Matrium, cum de numero passionum vel attributorum entis disserteret, hanc sibi objectionem proposuisse, qua probaretur plura illa esse, quam tria: «Deinde *pulchrum et perfectum* videntur esse proprietates entis in genere, cum unumquodque ens in suo ordine sit *pulchrum et perfectum*, non secus ac bonum (1).» Cui difficultati sic ipse respondit: «Ad 2.^{am} negatur *pulchrum et perfectum* importare novam entis proprietatem ultra assignatas; perfectum enim, quatenus significat id, cui nihil deest, quod naturæ suæ congruat, aut coincidit cum bono transcendentem, quæ est entis passio, aut certe cum perfectione entitativa, quæ a Doctore (scilicet Scoto) dicitur bonitas primaria entis (2), et est velut modus quidam intrinsecus entis, ut ipse declarat (3): *Pulchrum etiam vel cum bono convertitur, ut fert, vulgatum proloquium: Pulchrum et bonum convertuntur*, vel si ultra rationem boni aliquid aliud postulat, ut quidam contendunt (id est Scholastici communissime cum S. Thoma, ut videbimus), *nempe omnium partium integritatem ac earum debitam proportionem cum nitore quodam, non erit passio entis, quia aliquid dicit, quod omni enti competere non potest* (4).» Ego tamen istius proloquii, secundum quod pulchrum cum bono convertitur, mentionem apud nullum alium auctorem reperi.

Et S. Thomas quidem licet concedat pulchrum et bonum subjecto idem esse, quatenus nempe idem subjectum sit bonum simul et pulchrum, aliam tamen et aliam esse decet rationem pulchri ac rationem boni, *nam bonum proprie respicit appetitum, est enim bonum, quod omnia appetunt; et ideo habet rationem finis, nam appetitus est quasi quidam motus ad*

(1) Matrius, *Disputationes in Arist. Stag. libros Metaphysicor.*, disp. 4, quæst. 2, n. 33.

(2) Scot., *Quodlib.* 18, art. 1, ab initio.

(3) *Ibid.*

(4) Mastr., *ibid.*, 33.

rem. Pulchrum autem respicit vim cognoscitivam, pulchra enim dicuntur, quæ visa placent, unde pulchrum in debita proportione consistit etc. (1) Et sic patet, quod pulchrum addit supra bonum quemdam ordinem ad vim cognoscitivam ita, quod bonum dicatur id, quod simpliciter complacet appetitui, pulchrum autem dicatur id, cuius ipsa apprehensio placet (2).

Quibus in verbis duo tangit S. Doctor pulchri a bono discrimina, primo quod bonum respiciat proprie appetitum, pulchrum vero vim cognoscitivam; secundo quod bonum habeat rationem finis, pulchrum autem proprie pertineat ad rationem causæ formalis, ut scribit Angelicus in priori loco paulo post illa verba. Itaque, ut alibi docet idem Aquinas, plenius explicans discrimen pulchri a bono, potissimum honesto, pulchrum in ratione sui plura concludit: scilicet splendorem formæ substantialis vel actualis supra partes materiae proportionatas et terminatas, sicut corpus dicitur pulchrum ex resplendentia coloris supra membra proportionata: hoc est quasi differentia specifica complens rationem pulchri. Secundum est quod trahit ad se desiderium pulchri, et hoc habet in quantum est bonum et finis. Tertium est, quod congregat omnia, et hoc habet ex parte formæ, cuius resplendentia facit pulchrum. Quartum est ipsius pulchritudinis primæ, quæ per essentiam suam causa est pulchritudinis, scilicet omnem pulchritudinem facere. Quantum igitur ad primum, separatur ratio pulchri a ratione honesti et boni; quantum vero ad secundum non separatur aliquo modo, quia illud accidit pulchro, secundum quod est in eodem subjecto, in quo est bonum etc. (3)

Ex quo pronum est concludere ad mentem Angelici, quod bonum et pulchrum se habeant inter se sicut genus et species, nam pulchrum addit supra bonum aliquam differentiam, nempe resplendentiam supra materiam proportionatam, ut in isto testimonio dicitur; vel si a posteriori rem declarare velis, pulchrum addit supra bonum, quod non

(1) S. Thom., 1^a p., quæst. 5, art. 4, ad 1.^{am} Cfr. 1. 2., quæst. 27, art. 1, ad 3.^{am}

(2) S. Thom., 1. 2., quæst. 27, art. 1, ad 3.^{am}

(3) S. Thom., Opusc. de Pulchro et Bono (ex Comment. S. Thomæ Aquinatis in lib. S. Dionysii de Divinis Nominibus, cap. 4. lect. 5.) Circa secundum sic proceditur... in Solutione.

solum res in seipsa placeat et ametur, sed etiam placeat ejus apprehensio et contemplatio, ut alibi scripsit S. Doctor (1). Id etiam diserte scribit Aquinas, cum enim contra eam S. Dionysii sententiam: Pulchritudo... rapit omnia ad desiderium sui... hæc sibi opposuisset: Videtur quod hæc non sit conditio pulchritudinis, sed potius boni; illud enim, quod omnia exoptant, bonum est, et non pulchrum. Præterea, si hæc etiam pulchro conveniat, cum etiam conveniat bono et honesto, videtur, quod hæc tria substantialiter unum sint, quia conveniunt in eo, quod substantialiter inest eis: cum inquam, hæc sibi opposuisset, ita respondet e vestigio: Dicendum, quod hoc non convenit pulchro secundum propriam differentiam, qua completur sua ratio, sed ratione subjecti sui, in quo communicat cum bono, quasi ex natura generis: et ideo non sequitur, quod sit in eo quod dividatur ab ipso per differentiam aliam, quæ est ultima conditio; sicut homo et asinus separantur in ultimis differentiis, quamvis conveniant in eo, quod est natura generis. Unde sciendum est, quod de ratione boni est, quod sit finis desiderii movens ipsum ad se; et ideo definitur a Philosopho, quod bonum est, quod omnia optant. Honestum vero addit supra bonum hoc, scilicet quod sua vi et dignitate trahat desiderium ad se; pulchrum vero ulterius super hoc addit resplendentiam et claritatem quamdam super quamdam proportionata (2). Et ex his explicanda sunt, quæ alibi scripsit idem Angelicus (3), et contrariam doctrinam videntur continere.

Ex quo etiam intelligitur, quo pacto interpretandum sit id, quod S. Thomas solet scribere, nempe quod pulchrum et bonum ratione, eaque sola, distinguantur (4), subjecto autem idem sint. Non enim significat hoc modo

(1) Vide S. Thom., loc. sup. cit., scilicet 1. 2., quæst. 27, art. 1 ad 3.^{am}; et p. 1. quæst. 5, art. 4, ad 1.^{am}

(2) S. Thom., Opusc. cit. de Pulchro et de Bono, paragr. Deinde ponit tertiam conditionem, pag. 571 edit. cit. Cfr. ibid. Circa secundum sic proceditur, ad 1.^{am} et ad 4.^{am}; ad 2.^{am}, 3.^{am}, 5.^{am} et 6.^{am}; et 1.º dist. 31, quæst. 2, art. 1 ad 4.^{am}

(3) S. Thom., de Verit., quæst. 22, art. 1 ad 12.^{am}

(4) Vide S. Thom., 1. 2., quæst. 27, art. 1 ad 3.^{am}; et aliis locis citatis.

loquendi, quod bonum et pulchrum ita subjecto sint unum, ut etiam inter se convertantur, atque adeo sicut omne pulchrum est bonum, ita etiam omne bonum sit pulchrum. Enimvero pulchrum omne est etiam bonum saltem in suo ordine, nempe pulchritudo corporea est bonum corporis, quamvis non sit bonum animæ, et ideo verissime dici possit, ac porro dicatur vana fallaxque in Sacris Litteris (1). *Pulchrum*, inquit Angelicus, *numquam separatur a bono, sicut pulchrum corporis a bono corporis, et pulchrum animæ a bono animæ, et sic semper accipiendo circa idem; pulchritudo corporis autem dicitur quandoque vana, non respectu boni corporis, sed respectu boni animæ* (2). Non tamen e converso secundum S. Thomam omne bonum est pulchrum, id enim nunquam, quod ego sciam, scripsit S. Thomas; sed potius contrarium aperte innuit dicens bonum et pulchrum genere convenire, et pulchrum addere supra bonum differentiam, qua in ratione pulchri constituitur, nec proinde rationem boni convenire pulchro secundum propriam differentiam sui constitutivam. Itaque bonum et pulchrum se habent fere sicut animal et homo. Omnis certe homo est animal, et in homine sola ratione distinguitur ratio hominis et ratio animalis; nihilominus non omne animal est homo, sed dantur animalia realiter distincta ab homine, sicut animal asini et leonis.

cum multis aliis
scriptoribus

Idem sensisse videtur Card. Cajetanus, cum sic scripsit: «In responsione ad tertium (3) scito, novitie, formalem responsonem consistere in hoc, quod *pulchrum est* quædam *boni species*, et propterea non obstat adæquate causalitati boni respectu amoris, quod pulchrum sit amabile, utpote non extraneum ab illo. Connumeratur tamen bono pulchrum in amabilitate, quia addit supra ipsum, sicut secundum quid ad simpliciter; bonum est enim quod simpliciter complacet, pulchrum autem, quod secundum apprehensionem, ut in littera dicitur (4).» Similis est doctrina Francisci

(1) Vide *Proverb.*, cap. 31, v. 30.
(2) S. Thom., *Opusc. de Pulchro et Bono, Circa secundum sic proceditur*, ad septimum, p. 560. Cfr. 2, 2, quæst. 145, art. 2 ad 3.º
(3) Nempe apud S. Thom. 1, 2, quæst. 27, art. 1 ad 3.º
(4) Card. Cajetan. *Comment. In 1.º 2.º*, quæst. 27, art. 1.

Sylvii (1), S. Francisci Salesii (2), et Cardinalis Aguirre, qui discrimen boni a pulchro fuse pertractat (3). Idemque video doceri a pluribus ætatis nostræ clarissimis auctoribus, ac nominatim a PP. Aloysio Taparelli (4), Joanne PIANCIANI (5), Mattheo Liberatore (6), Salvatore Tongiorgi (7) Sancto Schifflini (8) et Josepho Mendive (9), qui et doctrinam S. Thomæ de distinctione pulchri bonique refert, et non omne verum pulchrum esse docet, sed multa fæda et inhonestas, unde pulchritudinem «non veritatem ipsam sed dotem seu qualitatem quarundam veritatem propriam designare» concludit; ex quo necessario sequitur etiam non omne bonum illico esse quoque pulchrum. Et licet inter pulchritudinis species, recenseat quoque substantialem, eam nempe, «quæ omnibus rerum essentiis convenit», notat tamen statim, «ob hanc... pulchritudinem solam nullum individuum cujuscumque speciei» vocari posse simpliciter pulchrum, «quia ad pulchritudinem individui requiruntur integritas et proportio non solum in essentialibus, sed etiam in naturalibus, et præterea claritas...» Denique, ut alios præteream, idem sentit non semel cl. Marcellinus Menendez Pelayo in sua *Historia doctrinæ æstheticæ in Hispania* (10), præsertim ubi fuse et acriter opinionem P. Josephi Jungman impugnât (11).

Ego quoque sententiam Angelici Doctoris tenendam esse existimo. Et primo quidem bonum et pulchrum inter se discriminari patet ex eo, quod diversæ sunt utriusque

defenditur ab
Auctore.

(1) *Comment. in 1.º part.*, quæst. 5, art. 4.
(2) *Del amor divino*, lib. 1, cap. 1.
(3) *Disputat. Ethicæ de Virtutibus et vitiis*, disp. 2, quæst. 1, sect. 3-4.
(4) *Ragioni del bello*, paragr. 11, n. 1 seqq.
(5) *Nuovi saggi filosofici, Osservazioni in torno al Bello*, pag. 169 seqq. Roma, 1856.
(6) *Metaph. generalis*, n. 58.
(7) *Ontologia*, n. 396.
(8) *Princip. Philos.*, *Philos. prima*, disp. 2, sect. 7, n. 507 et n. 509.
(9) *Ontolog.*, cap. 5, art. 2.
(10) *Historia de las ideas estéticas en España por el Doctor Don Marcelino Menendez y Pelayo*.
(11) *Ibid.*, tom. 4, paragr. VII, pág. 414 seqq.

definitiones. Quæ autem diversas sortiuntur definitiones, ea procul dubio distinguuntur, saltem ratione. Sane bonum est *quod omnia appetunt* vel ipsum *ens prout conveniens alicui*, quemadmodum in primo hujus capituli articulo explicuimus, pulchrum vero est id, *cujus apprehensio ipsa placet*. Atqui hæc duo toto cælo inter se distant, immo et separari possunt. En appetis carnem assam vel cerevisiam, cum fame vel siti torqueris: caro et cerevisia bona sunt. An autem dices quod pulchra esse? jucundane tibi est caro vel cerevisia, excitave in animo tuo voluptatem illam, quam experiris, artificiosam statuam, vel florentem campum vel alias res pulchras contemplans? Præterea bonum quidem est illud, quod placet et amatur, sed pulchrum est illud, quod non solum in se ipso possessum placet, sed etiam cujus vel ipsa visio aut contemplatio delectat. Quare pulchrum addit aliquid supra bonum, et est quasi *flos bonitatis*, sicut scripsit Marsilius Ficinus in *Symposio* vel *Convivio* Platonis, quia importat excellentiam quamdam in bonitate, ratione cujus placet ac delectat pulchra intueri vel apprehendere.

Nec valet dicere pulchrum esse amabile, amabilitatem autem esse boni proprietatem. Id enim ultro concedimus; non tamen sufficit ad evincendam pulchri cum bono identitatem, sicut non sufficit ad probandam identitatem hominis cum asino, quod uterque sensitivus sit, nam ratio sensitivi convenit homini, non qua homo est, sed qua animal; est nempe proprietas, non speciei, sed generis. Ita etiam, ut vidimus ex S. Thoma, pulchrum est amabile, non quidem secundum propriam differentiam pulchritudinis constitutivam, sed quatenus est bonum; nam pulchrum includit boni rationem tamquam genus, eique superaddit differentiam, per quam a bono secernitur. Frustra ergo congeruntur sapientium testimonia vel rationum momenta ad ostendendum, quod pulchrum sit amabile, vel amorem benevolentiae gignat. Nunquam enim exinde inferetur pulchri bonique identitas, donec simul probetur eam proprietatem pulchro convenire ob suam specificam differentiam formalemve pulchritudinis rationem.

Hinc excluditur etiam transcendentia notionis pulchritudinis. Nisi enim vocibus abutamur, vel communi sensui

hominum repugnemus, non omnia sunt pulchra; sed dantur multa turpia et deformia, alia vero, quæ nec turpia dicuntur, nec pulchra, sed medium inter illa extrema videntur tenere, quia nec placet, nec displicet positive illa contemplari.

Nec mihi opponas entia multa, quæ, quamvis vulgo dicantur mala, nihilominus in sensu metaphysico bona sunt et perfecta saltem essentialiter, quia licet aliqua perfectione sibi debita careant, tamen entitatem positivam habent, quæ subjectum est illius privationis, et ratione illius entitatis transcendentali bonitate gaudent. Ita ergo dici etiam poterit, ea quæ turpia vocantur, quia carent aliquo pulchritudinis accidentali gradu, adhuc pulchra vocanda esse ratione perfectionum, quas habent, nec possunt non habere, quamdiu in existentia durant.

Non, inquam, talia opponas; est enim discrimen in usu et intelligentia vocum. Nam *bonum* quidem et *perfectum*, saltem apud sapientes, præter vulgarem acceptionem rei in suo ordine numeris omnibus absolutæ, habent significationem aliam latissimam omnique reali enti convenientem, quam superius exposuimus; at aliter dicendum est de *pulchro* ex communissimo etiam apud Philosophos sensu. Idque patet ex ipsa superius tradita boni et pulchri descriptione: nullum quippe est ens positivum, in quod non quadret perfectissime ratio illa boni, ut sit *appetibile* vel *conveniens alicui*. At dicesne omne ens tale esse, cujus ipse aspectus vel contemplatio placeat ac suavi perfundat animum voluptate? Atqui hæc est notio pulchritudinis communissima inter Philosophos. Delectarisne videndo lutum platearum, vel saxosam tellurem, vel vitem foliis fructusque spoliata? Præterea ad bonitatem constituendam nemo aliud requirit præter convenientiam vel perfectionem, quæ fundet appetibilitatem; verum ad pulchritudinem omnes passim Philosophi aliquid aliud præterea requirunt, nimirum proportionem, claritatem, ordinem, varietatem cum unitate, quæ certe non reperiuntur in omni prorsus ente. Demum si omne ens eo ipso quod bonum est, pulchrum quoque foret, pulchri dicendi essent etiam odores et sapes ac tactiles qualitates, siquidem hæc omnia bona sunt, suaque prædita entitate. Atqui tamen communissima Philosophorum opinio non vult

hæc pulchra dici, sed ea dumtaxat, quæ objectum sunt intellectus ac cæterorum sensuum. Ergo notio pulchri neque apud vulgum neque apud sapientes transcendentalis existimatur.

Ad extremum pulchritudo definitur a P. Jugman ipsa intrinseca rei bonitas, quatenus eo ipso quod complacentiam in animo vel amorem excitat, est quoque ratio voluptatis, quam in contemplanda re pulchra sentimus. At hæc notio pulchritudinis rejicienda videtur esse in primis, quia supponit omne bonum esse pulchrum. Deinde confundere videtur voluptatem animi vel judicanditatem, quam parit fructio boni amati cum delectatione propria pulchritudinis: jucunditas consequens possessionem boni proprii etiam sentitur a brutis, ad eamque experiendam sufficit præsentia vel possessio objecti nobis convenientis, verum ad obtinendam jucunditatem vel delectationem pulchritudinis propriam, id non sufficit, sed requiruntur in objecto aliæ dotes, quæ aspectum ipsum illius reddant delectabilem. Immo vero ad delectationem propriam pulchritudinis nec requiritur possessio vel fructio objecti, sicut ad delectationem amoris propriam; sed passim delectamur visione rerum pulchrarum, quas non posidemus, nec volumus, vel etiam nec possumus possidere. Cæterum adeo verum est voluptatem pulchritudinis propriam, non gigni ex amore boni, ut crediderim posse etiam illam esse conjunctam cum odio pulchri objecti. Finge enim rem pulcherrimam visu, tibi tamen nocivam et inimicam: aspectus certe illius placebit, ipsam tamen secundum suam realitatem amare non poteris, dum malam tibi que non convenientem apprehendas.

Facultas de pulchritudine judicans vocatur vulgo *gustus*. Non defuerunt scriptores qui iudicium pulchri ad sensum quemdam detulerint, diversum a cæteris corporis sensibus (1). Verum opinatio hujusmodi toleranda non est, quandoquidem licet objecta pulchra corpora percipiuntur a sensibus, iudicium tamen pulchritudinis penes sensus, sive externos sive internos, hactenus communi consensione Philosophorum admissos, proculdubio non est, quemadmodum

Facultas
dijudicandi
pulchrum
vocatur gustus,
etique solus
intellectus.

(1) Vide inter alios Hutcheson apud Pianciani, Op. cit. *Appendice: Dialoghi due, Dialogo 1.º*, p. 288 seqq.; et Topffer, *Reflexions et menus propos.* livr. 1. chap. 1. 2.

superius notavimus. Fingere autem absque ulla necessitate alium novum sensum, aut quamvis facultatem ad eum solum finem, ut pulchritudinem deprehendat in rebus, philosophicum non est. Sufficit enim vis intellectus, cujus acies latissime patet, ad apprehendendum et iudicandum pulchrum. Quid enim, quæso, est in pulchritudine, quæ captum intellectus superet, sive eam in proportionem et claritate, sine in quavis alia objecti perfectione superius exposita reposueris? Immo vero maxime proprium rationis est proportionem et ordinem cognoscere. Præterea dicesne difficilius esse discernere pulchritudinem, quam norunt omnes vel rudissimi homines, quam intelligere tot veritates abstrusissimas, quibus plenæ sunt scientiæ philosophicæ ac mathematicæ? Ergo facultas intellectualis, quæ veritates hujusmodi assequitur, potiori jure poterit de pulchritudine iudicare. Et quoniam intellectus omnibus hominibus inest, ita quoque nemo est hominum, qui nequeat iudicare saltem de obvia quaque, ut ita dicam, pulchritudine. Quamquam sunt quædam reconditiores proportionem ac pulchritudines in rebus, quæ acriorem vim *gustus*, ingeniumve ad artes liberales natum, vel iisdem excultum, requirant. Sicut etiam pulchritudinem moralem, quam vir frugi facile degustat, percipere nequit animalis homo, qui cupiditatum illecebris irretitus, non nisi terrena sapere, nec animum ad *delectationes, quæ in dextera Dei sunt*, paululum attollere valet.

Nec vero putes ad pulchritudinem agnoscendam in rebus requiri animo præconceptum, nescio quem, typum vel exemplar perfectionis, cum quo, quæcumque occurrant objecta, comparentur, ut sic appareat, num typo illi conformia sint, ac proinde pulchra an vero difformia, quemadmodum somniavit Vincentius Gioberti (1). Verum hæc opinatio et contradicit experientiæ, et doctrinam illam redolet idearum innatarum atque intuitionem Entis ab Ontologis absurdissime conflictam, quæ suo loco explodenda erit. Vide interea, si lubet, P. Aloisium Taparelli (2).

Excluditur
typica
pulchritudinis
idea animo
innata

(1) *De Bello.*

(2) *Regioni del Bello*, paragr. V, n. 4 seqq., p. 60 seqq. Cfr. cl. P. Matt. Liberatore, *Institution. philos., Metaphysica generalis*, n. 67.